VERSLAG

STUDIEDAG

BEZOEKERSCENTRA

i.v.n.

warmoesstraat 39

amsterdam

Ch. Maas Geesteranus

instituut voor natuurbeschermingseducatie
warmoesstraat 39, amsterdam-c., tel. 020 - 24 27 14, postgiro 347147

VERSLAG VAN DE INLEIDINGEN, GEHOUDEN OP DE STUDIEDAG BEZOEKERSCENTRA OP 27/2/74 OVER DE VERSCHILLENDE ASPECTEN VAN BEZOEKERSCENTRA.

Korte inleiding door
Drs. H.Creman, voorzitter:

Waarom houden wij deze bijeenkomst, deze studiedag over bezoekerscentra ?
Het zal u wellicht bekend zijn, dat enige jaren geleden door staatssecretaris Van der Poel een Commissie "Voorlichting Openluchtrecreatie" werd ingesteld. Het is bepaald niet de bedoeling geweest, dat deze commissie zich uitsluitend zou bezighouden met de beleidsproblemen inzake voorlichting over openlucht-recreatie-accomodaties in engere zin; bedoeld werd, dat de totale vrijetijds-besteding in de openlucht in het beraad zou worden betrokken en wel, omdat de openluchtrecreanten voorlichting verwachten over de ligging en de aard van de accomodaties, maar ook over de natuur, het landschap, het milieu, de monumenten, de musea en de interessante bijzonderheden van de streek, waar zij hun vrijetijd doorbrengen.

In de samenstelling van de Commissie "Voorlichting Openluchtrecreatie" is de bedoeling ervan duidelijk tot uitdrukking gebracht in de verscheidenheid van de deelnemende instanties. Voor de uitwerking van een aantal deel-problemen heeft de Commissie enkele werkgroepen ingesteld. Eén daarvan is de werkgroep voor bezoekerscentra, waarin vertegenwoordigd zijn: Staatsbosbeheer, Instituut voor Natuurbeschermingseducatie, Natuurmonumenten, Stichting Recreatie, Nationaal Bureau Toerisme, ANWB, Monumentenzorg, Musea en Openluchtrecreatie. De werkgroep zal een adviesnota uitbrengen over bezoekerscentra aan de Commissie Voorlichting O.R. en die commissie zal op haar beurt de staatssecretaris van CRM een beleidsadvies geven. Het is namelijk nodig, dat er een duidelijke beleidsvisie komt op de bezoekerscentra, zeker nu gebleken is, dat er vanuit de praktijk een beroep wordt gedaan op financiële steun van de overheid en in beginsel op dat beroep positief wordt gereageerd. Maar daarom zullen we toch een duidelijk beeld moeten hebben van hetgeen we onder bezoekerscentra willen verstaan en welke centra we eventueel in de subsidiëring willen betrekken. We verwachten, dat de werkgroep "bezoekerscentra" in staat zal zijn om dat duidelijke beeld voor de beleidsvoorbereiding te preciseren.

Deze bijeenkomst is door de werkgroep "bezoekerscentra" georganiseerd om een grote groep van mensen, die in de praktijk bij het werk van de bezoekerscentra zijn betrokken, gelegenheid te geven onderling van gedachten te wisselen, over de ervaringen en problemen rondom de bezoekerscentra.
Het is dan ook de wens van de werkgroep, dat deze studiedag van betekenis zal zijn voor degenen, die in de praktijk bij het werken met bezoekerscentra zijn betrokken, en dat de resultaten van deze onderlinge gedachtenwisseling ook nuttig zullen kunnen zijn voor de afronding van het beleidsadvies door de werkgroep zelf.

Als een stukje beleidsfilosofie wil ik iets ontlenen aan de pas verschenen oriënteringsnota Ruimtelijke Ordening, die als ondertitel draagt "Eerste deel van de Derde Nota over de ruimtelijke ordening".
Onder hoofdstuk 4, getiteld "Hoofdlijnen van het te voeren ruimtelijk beleid"

tref ik de volgende passage aan: "In de tweede nota over de Ruimtelijke Ordening is het basisdoel van de ruimtelijke ordening omschreven als het zo goed mogelijk dienen van de levensontplooiing van de bevolking, voor zover deze van het leefmilieu afhankelijk is. Wie is dat niet?
In deze omschrijving staat de mens centraal en ligt het accent op het gebruik door de mens van zijn omgeving. In die opvatting tekenen zich wijzigingen af, vooral als gevolg van de technologische ontwikkeling en de bevolkingsgroei dreigen essentiële relaties tussen de mens en de natuur verbroken te worden. Het inzicht groeit, dat dit niet alleen ten koste van het natuurlijk milieu zal gaan, maar ook ten koste van de mens zelf. De zorg voor het milieu is daarmee een eis van zelfbehoud geworden. Wellicht mede onder invloed van die constatering, die tot reflectie aanleiding geeft, is tevens de vraag aan de orde gekomen, of ook ten opzichte van de natuur niet naast de bescherming uit zelfbehoud een nieuwe ethische stellingname moet gelden"

Verder lees ik in de nota onder het kopje "Landelijke Gebieden", dat in het verleden een zwaar accent heeft gelegen op de economische gebruikswaarde van het landelijk gebied voor diverse functies; genoemd worden landbouw, bosbouw, en de dag- en verblijfsrecreatie.
Gedurende de laatste paar jaren komt een tweede waarderingsgrond naar voren; die van de integrale beleving van het landschap in zijn totaliteit. Ter illustratie wordt gewezen op tal van protestacties tegen b.v. technische ingrepen in het landschap vanwege ruilverkaveling, wegaanleg, waterschapswerken, horizonvervuiling door hoogbouw, electriciteitswerken. Een positief kenmerk van die meer bewuste beleving door velen, van het milieu (de natuurlijke recreatieomgeving), wordt door de nota gezien als een pleidooi (dat in kracht toeneemt) voor het instellen van beschermde natuurgebieden in de vorm van nationale landschappen. Een en ander duidt erop, dat er een streven waarneembaar wordt tot instandhouding van een zo groot mogelijke verscheidenheid in het landelijk gebied. De ontwikkeling van het landelijk gebied komt derhalve onder invloed te staan van een groeiende milieubewustheid; bij het opbouwen van een beleidsvisie op het landelijk gebied worden factoren van ecologische en van landschappelijke - van natuurlijke, natuurhistorische en cultuurhistorische aard van steeds meer betekenis geacht.

Waarom vraag ik uw aandacht voor deze nota? Omdat ik meen, dat de regering de opvattingen, zoals die in de nota zijn neergelegd, slechts dán zal kunnen verwerkelijken, indien en voor zover die opvattingen door grote groepen uit de bevolking worden gedragen. En ik ben er tevens van overtuigd, dat het instrument, dat bij het verbreiden van genoemde opvattingen een heel belangrijke functie zal kunnen vervullen, het bezoekerscentrum zal zijn.
De bezoekerscentra zullen bijdragen aan de bewustmaking van de relatie tussen de mens en zijn milieu. Die functie van de bezoekerscentra zal een belangrijk onderdeel vormen van ons gesprek van vandaag, op deze studiedag.

Ten aanzien van de door mij zojuist geciteerde uitspraak uit de oriënteringsnota, dat in het verleden in hoofdzaak de economische gebruikswaarde bepalend is geweest voor het beleid, kan ook de functie van de openluchtrecreatie als zodanig beschouwd worden.
Uit de nota blijkt duidelijk, dat er een zekere spanning tussen de economische functies en het leefmilieu wordt gesignaleerd. Mijns inziens is het daarom een gelukkige omstandigheid, dat het Rijksoverheidsbeleid met betrekking tot de openluchtrecreatie wordt gevoerd door hetzelfde departement, dat ook de natuur- en landschapsbescherming tot zijn competentie rekent; beide beleidssectoren zijn ondergebracht in één en dezelfde directie.
Het spreekt vanzelf, dat het beleid van deze directie wordt gevoerd vanuit één visie, die de recreatie en de natuurbescherming zorgvuldig tegen elkaar afweegt.

Ik geef nu graag het woord aan de heer Frese .....

Dr. H.H.Frese, Lector Andragogiek, Rijksuniversiteit te Leiden:

De functie van het bezoekerscentrum

Inleiding, gehouden op de studiedag bezoekerscentra, georganiseerd door het Instituut voor Natuurbeschermingseducatie en het Ministerie van CRM, 27/2/'74

Interpretatie en publiek

In New York, in Central Park, liepen twee mensen met elkaar te wandelen. Het was een New Yorker, die een neef van het platteland op bezoek had. Ineens zegt die plattelandsneef: "Wacht eens even, ik hoor een krekel". "Kom nou", zegt die stadsneef, "jij maakt mij niet wijs, dat je met al dat verkeerslawaai hier een krekel kan horen". Hij doet echter zijn best en als je heel goed luisterde, kon je inderdaad de krekel horen sjirpen. "Weet je", zegt de plattelandsneef, "dat is niet zo moeilijk te begrijpen, want het hangt er maar van af, waar je oren op gericht zijn. Ik zal het je bewijzen". Hij neemt een zilveren dollar uit zijn portemonnaie en laat die zo achter zich vallen. Prompt kijken er twintig mensen om !

Dit verhaaltje maakt een paar dingen duidelijk op het gebied van de voorlichting.
Het eerste punt is dat, in het algemeen genomen, de mens ziet wat hij verwacht te zien, hoort wat hij verwacht te horen. Er zijn kennelijk verwachtingspatronen, die erg belangrijk zijn. Het bovenstaande betekent, dat bij horen en zien een interpretatie plaats vindt. Deze kan meervoudig zijn. Met andere woorden, als men voorlichtend werk doet en een stukje kennis aandraagt, dan kan men er zeker van zijn, dat dit stukje kennis op zichzelf weinig zal zeggen, maar dat het pas betekenis krijgt volgens de verwachtingspatronen van de luisteraar of van de waarnemer.
Interpretatie is een dubbelzinnig proces - dat wil zeggen niet alleen het verwerken van wat er naar je toe komt, maar bovendien ook het bij voorbaat verwerken in het presenteren zelf. Wij moeten dus middelen bedenken, waarlangs die meervoudige interpretatie tot zijn recht kan komen.

Het tweede punt dat met ons verhaaltje te verbinden is heeft met het eerste te maken. Als verschillende mensen eenzelfde zaak op verschillende wijze zien en horen, dan wordt het voor de voorlichting van belang om zich af te vragen: is het één publiek, waar ik mee te maken heb of zijn er evenveel publieken als er mensen zijn? Dit leidt tot de vraag of er misschien bepaalde publiek-typen zijn op te merken. Publiek-typen op grond van bepaalde typen verwachtingspatronen, die mensen met elkaar gemeen zouden kunnen hebben. Te denken valt aan het verschil tussen boeren en stedelingen, of het verschil tussen jonge en oude mensen. Wat het laatste betreft is het verrassend te zien, hoe snel de kinderen van nu eigenlijk doorgestoten zijn tot vormen van milieubewustzijn, waarin zij als leerkrachten kunnen optreden voor hun ouders, die op dit gebied een achterstand te overwinnen hebben.
Het verhaaltje, waarmee wij begonnen, leidt tot twee vraagstellingen. De eerste is die van de meervoudige interpretatie, wat betreft de inhoud van de voorlichting; de tweede is gericht op de samenstelling van het publiek.

Verwachtingspatronen en interpretatie

Wat weten wij eigenlijk over de verwachtingspatronen, die bij het proces van interpretatie een rol spelen en over de leerprocessen zelf, die hiermee verbonden zijn?

Anslutning bj bestaende intresse

De inzichten, die wij op dit gebied hebben, tonen aan, dat kennis op zichzelf genomen, niet zo moeilijk is te veranderen, maar dat de verwerking van kennis, ook al op jonge leeftijd, een proces is, dat gepaard gaat met het vormen van bepaalde patronen. De mogelijkheden van de mens om nieuwe informatie te verwerken, zijn betrekkelijk gering, veel geringer dan de huidige electronische systemen voor informatieverwerking. In het menselijk leren wordt dit probleem opgelost door afzonderlijke feiten zo snel mogelijk te ordenen in termen van begrippen en deze begrippen weer onder te brengen in superbegrippen. Nieuwe informatie zal een plaats moeten krijgen in deze bestaande begrippen, of wel moeten leiden tot nieuwe begripsvorming.
De leerprocessen, die hiermee gepaard gaan, zijn echter meer dan alleen logische handelingen. Immers, de verwerking van informatie is met gevoelens van lust en onlust bekleed. Dit hoeft niet alleen het gevolg te zijn van de aard van de informatie zelf, die maar al te vaak meer omvat dan koele feiten. Het is echter vooral de begripsvorming zelf, die een gevoelsmatige kant heeft. Het is prettig als de nieuwe kennis past in eerdere patronen van kennis c.q. begrippen, dat wil zeggen, als de nieuwe informatie aansluit bij het vertrouwde weten. Gevoelens van onlust treden daarentegen op als geprobeerd wordt daar verandering in aan te brengen. Met andere woorden, als er kennis gepresenteerd wordt, die niet klopt met wat men eerder als vertrouwd geleerd heeft.
In het eerste geval is er geen probleem. In het tweede geval echter wel. Hoe reageren de mensen, wanneer er, zoals de sociaal-psycholoog Festinger stelt, sprake is van cognitieve dissonantie? Een standaardmethode is: de ogen sluiten, de oren dichtdoen voor het nieuwe. Naast een simpele verwerping kan dit ook meer ingewikkelde vormen aannemen van selectieve interpretatie. Dit is het geval als men door het niet verstaan, dat wil zeggen niet willen verstaan van een enkel woord de informatie, die tegengesteld is aan de verwachting, alsnog weet in te passen.
Zo heb ik wel meegemaakt, dat een betoog, waarin gesteld werd, dat kannibalen mensenvlees meestal niet lekker vinden, door het publiek tevreden geaccepteerd werd omdat het woordje "niet" aan de toehoorders voorbijgegaan was.
Voor degenen, die teksten moeten maken in voorlichtingscentra is dit een belangrijke aanwijzing: maakt uw teksten eenduidig, zodanig, dat hun bedoelde betekenis behouden blijft, ook als het publiek bepaalde woorden over het hoofd ziet.

Een tweede methode bestaat uit het toelaten van de nieuwe kennis, maar dan zodanig, dat deze geen bedreiging vormt voor het bestaande. Wij mogen dit inkapselen noemen.
Voorbeelden te over vinden wij bij het gebruik, dat wij maken van stereotypen. Denk aan het stereotype beeld van de natuurbeschermer - de wat oudere man in korte broek, die op sandalen op wollen sokken de natuur ingaat. In een gesprek met gemeenteambtenaren van Rotterdam over de natuurbelangen van Voorne, hebben wij meegemaakt, dat men, misleid door onze kleding, bereid was ons als gesprekspartners te aanvaarden, maar toch nog even stiekum onder tafel keek of wij soms zulke sokken aanhadden.
Nog duidelijker is het bij het hanteren van nationale stereotypen, zoals bijvoorbeeld dat van het Perfide Albion, het onbetrouwbare Engeland. Velen van ons hebben echter Engelse vrienden, die toch echt wel aardige mensen zijn. De oplossing voor het logische dilemma tussen het ongunstig stereotype en de eigen ervaring, die tegengesteld luidt is dan: ja, maar zij zijn ook niet typisch Engels. Zo blijft het vooroordeel bestaan, terwijl daarnaast en los daarvan een plaats wordt ingeruimd voor de tegengestelde informatie.
Een directe bestrijding van stereotypen en vooroordelen heeft dus geen zin. Zij behoren te zeer tot de vaste, meestal overgeleverde verwachtingspatronen. Een veel beter aangrijpingspunt is te vinden in bepaalde interessen, die buiten deze patronen vallen. Omdat zij buiten de dominante interessen van vorming

Relatie met dagelijkse omgeving

Volgens indeling volgens Rogers & Shoemaker

en opvoeding liggen, zijn zij meestal sluimerend gebleven. Door hen alsnog te stimuleren worden in de mensen zelf belangstellingen gewekt, die concurreren met de dominante, maar vaak stereotype patronen. Een voorbeeld is te vinden in de behoefte aan recreatie, die de mensen er toe brengt naar bepaalde natuurgebieden te trekken. Door deze belangstelling actief te ondersteunen in de bezoekerscentra, wordt wellicht een meer algemeen bewustzijn gevormd ten aanzien van de betekenis van natuurbehoud als cultuurgoed. Oudere voorstellingen over natuurbescherming als het zinloos verdedigen van nutteloze plantjes en vogeltjes wordt zo onder druk gezet. De integratie van de nieuwe ervaring met de oudere stereotypen blijft echter een probleem. Is de waarde, die aan de natuur gehecht wordt, alleen iets voor het weekend in verband met de vrije tijd? Of leidt het tot een milieubewustzijn, dat zich ook in het verdere dagelijkse leven doet gelden?

Publiekgroepen:

Tot zover onze eerste vraagstelling, die met interpretatie te maken had. De tweede vraag betreft het publiek en de verdeling in typen.
Te denken valt allereerst aan belangstellingstypen. Voor ons onderwerp geeft dit een indeling in bijv. de onmiddellijk geïnteresseerde groep van biologen; de groep van exploitanten, zoals landbouwers en bosbouwers; en het meer algemeen publiek, dat te verdelen is in oudere en jongere stedelingen. Onder hen zijn zowel de dagrecreanten als de bezitters van een tweede huis. Wij mogen aannemen, dat ieder van deze groepen een eigen belangstelling inbrengt, die van de overige zal verschillen, wat betreft de inhoud, de intensiteit en de motivatie. Voor een gericht educatief beleid is het van belang, deze factoren te kennen. Het onderzoek op dit gebied is echter schaars, waardoor de voorlichting een ongericht en intuïtief gevoerd proces blijft.

Behalve de indeling in belangstellingstypen is er nog een andere indeling van het publiek te maken, die vooral in de voorlichtingskunde, o.a. door Prof. van den Ban te Wageningen wordt gebruikt. Zij gaat uit van de mate, waarin mensen openstaan voor veranderingen. Het is vooral het werk van de Amerikaanse onderzoeker E.Rogers geweest, dat ons inzicht in het feitelijk verloop van veranderingsprocessen heeft verdiept. Op grond van zo'n 1500 onderzoeken, die de gehele wereld bestrijken, komt hij tot de conclusie, dat vernieuwingen zich verspreiden in de vorm van een getrapt proces via achtereenvolgende publiekgroepen.
De feitelijke vernieuwers, of zij nu een nieuwe praktijk of een nieuw idee invoeren, zijn vaak maar een kleine groep. Hun invloed strekt zich meestal niet over het gehele publiek uit, maar slaat het eerste aan bij een eveneens kleine maar invloedrijke groep, die door Rogers de "early adopters" wordt genoemd. Deze blijken, op hun beurt, invloed uit te oefenen op de meningsvorming van een derde, maar grotere groep, die de "early majority" wordt genoemd. Zij zijn de eerste meerderheid, die voor vernieuwing op grotere schaal openstaan. Zij worden gevolgd door een vierde groep, die de "late majority" wordt genoemd en vertraagd reageert. Aan het einde komen dan de achterblijvers of "laggards".
Belangrijk is, dat Rogers laat zien, dat de verschillende groepen niet alleen na elkaar komen, maar dat zij ook een bepaalde getalsverhouding vertonen: de eerste en de laatste groep zijn het kleinst; de middelste groepen het grootst. Ten tweede laat hij zien, hoe de groepen elkaar beïnvloeden. Dit betekent bijv. dat de innovatoren zelden directe relaties met de achterblijvers hebben. Meestal proberen zij de steun te krijgen van de early adopters om de early majority te winnen. Zij proberen zo de opiniërende invloed van deze early adopters te benutten.
Ik moet hierbij wel aantekenen, dat de processen, die door Rogers en anderen onderzocht zijn, vormen van voorlichtingsactie betreffen, waarbij van overreding gebruik gemaakt wordt. De huidige actiegroepen met hun toepassing van

conflict-strategieën richten zich vaak veel meer direct op een algemeen publiek. Tocht blijkt ook vaak hier weer, dat het de early majority van dit algemene publiek is, die het eerst reageert en dat actievoerders en vroege meerderheid zodoende de autoriteiten onder druk zetten. In de actiegroepen zelf treft men zowel innovatoren als mensen uit de groep van de early adopters aan.

Wie ten beheeve van de natuureducatie een vernieuwingsactie wil opzetten, die mentaliteitsbeïnvloedend moet werken, zou eigenlijk met deze indeling in groepen en met de tijdsplanning, die zij inhoudt, rekening moeten houden. Daarnaast dient men zich af te vragen tot welke groep men zelf behoort. Behoort u tot de innovatoren of bij de vroege meerderheid? Of vallen de beheerders van bezoekerscentra onder de late meerderheid, die op hun beurt zich vooral met de achterblijvers bezighouden? Welke plaats nemen de centra in binnen het geheel van de keten van voorlichtingsactiviteiten, die de verschillende publieksgroepen met elkaar verbinden?
Voor een verdere uitwerking van deze en soortgelijke vragen verwijs ik naar de publikatie van E.M.Rogers en F.Floyd Shoemaker en naar het werk van Van den Ban.

Iets over middelen en methoden:

De voorafgaande opmerkingen over interpretatie en verwachtingspatronen, belangstellingstypen en andere groepsindelingen van het publiek brengen ons naar de vraag welke middelen en methoden het meest geschikt zouden zijn voor dit voorlichtingswerk. Omdat deze vraag vooral in de stellingen aan de orde komt, wil ik mijzelf ook hier tot enkele algemene opmerkingen beperken. Daartoe wil ik aansluiten bij de ordening van methoden, die te vinden is bij Edgar Dale, in zijn standaardwerk over audio-visueel onderwijs. Hij plaatst hen in een piramide, waarvan de basis wordt gevormd door de methoden, die het meest concreet zijn en van zoveel mogelijk zintuigen tegelijk gebruik maken en waarvan de top bestaat uit methoden, die zich tot één zintuig beperken en het meest abstract zijn. Van de basis naar boven klimmend treffen wij allereerst aan de directe doelgerichte ervaring. Iets minder concreet, iets meer abstract is de bedachte of gestructureerde ervaring. Dit zou bijvoorbeeld de simulatie kunnen zijn.
In termen van uw werk: het bezoek aan een natuurgebied behoort tot het eerste; het bezoek aan een bezoekerscentrum tot het tweede. Daarna komt bij Dale de gedramatiseerde ervaring. Vervolgens komen demonstraties, excursies, tentoonstellingen. Het is dus mogelijk dat het bezoekerscentrum toch abstracter is en op minder zintuigen een beroep doet dan wij bij de simulatie veronderstelden. Nog dichter bij de top staan televisie en films, gevolgd door geluidsopnamen, met als voorbeelden van de meest abstracte en zich tot één zintuig beperkende methoden, die welke werken met verbale symbolen.
Wat betekent dit voor de bezoekerscentra? Wat zij de bezoekers bieden is een totale ervaring. Deze totale ervaring wil zich niet tot nieuwe kennis alleen bepalen, maar speelt zich wel degelijk ook af in de waarderende, keurende, gevoelsmatige sfeer. Het bezoekerscentrum heeft daarbij de functie van knooppunt te zijn in het netwerk van mogelijke totale ervaringen. Het vervult die functie op twee manieren: het wil de bezoekers aan het natuurgebied bijstaan in het structureren of ordenen van de informatie, die zij daar verwerven - zowel in de natuur als in het centrum. Het wil, ten tweede, de mensen behulpzaam zijn bij de interpretatie of zingeving van hun ervaringen op dit gebied. Dit betekent niet alleen een hulp bij het kennismatig begrijpen, maar ook een confrontatie met de vraag naar de zin van deze ervaringen.

De gebruikelijke technieken van het tentoonstellen zullen voor het vervullen van deze twee functies nauwelijks voldoende zijn. Uit de piramide van Dale blijkt, dat de methoden, die daarbij worden gebruikt, meestal te abstract zijn

Rekening houden met verschillen in scholing per generatie

en te verweg staan van de onmiddellijke ervaring van het publiek. Door een zorgvuldige programmering is het echter mogelijk om de methoden van elkaars voordelen te laten profiteren en zodoende eventuële nadelen te beperken. Daarbij zal men het niet kunnen stellen zonder de hulp van meer direct werkende middelen en methoden, zoals bijvoorbeeld in het vormingswerk zijn ontwikkeld. Ten behoeve van dit werk heb ik elders enkele criteria ontwikkeld, die misschien ook voor de bezoekerscentra van belang kunnen zijn.
Ten eerste dienen de methoden bij te dragen tot de verandering van waarden en attituden. Dat betekent, dat de zuivere kennisoverdracht maar een geringe plaats heeft in het geheel.
Ten tweede dient de nadruk gelegd te worden op zelfwerkzaamheid en het leren door ervaring.
Ten derde zouden de methoden moeten helpen bij het verwerken van informatie en het proces van bewustwording.
Ten vierde moeten zij rekening houden met de verschillen in de ontwikkelingsperioden van de mensen. Daarbij speelt o.a. de generatie-kwestie een rol.
Tegelijkertijd moet er rekening worden gehouden met de historische kontekst, waarin vormingsbehoeften zich voordoen. Dat wil bijvoorbeeld zeggen, dat voor kinderen en jonge mensen het huidige milieubewustzijn een eigentijdse zaak is. Zij kennen nauwelijks anders. Voor vele ouderen daarentegen is het iets nieuws, dat haaks staat op de onverschilligheid, waarmee men vroeger vaak de zaken, die met de natuur verbonden waren, tegemoet trad.

Enkele practische consequenties

Voor de milieu-educatie in het algemeen en de bezoekerscentra in het bijzonder. is het goed zich af te vragen, welke relatie er bestaat tussen de vertrouwde situatie van uw bezoekers thuis met anderzijds de natuurgebieden waar zij heengaan. Het is van belang om meer te weten van de aard van hun motivatie en de inhoud van hun belangstelling.
Als hulp bij het structureren van hun ervaring zijn wegwijzers van practisch belang. Ik ga ervan uit, dat het natuurgebied als geheel de expositie-eenheid is. Daarbinnen is het centrum niet anders dan een knooppunt. Dit betekent, dat een verbinding gelegd moet worden tussen buiten en binnen. Eigenlijk begint de expositie al buiten. Men zou zich kunnen voorstellen, dat onder het overhangende dak van het bezoekerscentrum buiten een aantal kleurige dingen staan. Zij moeten van veraf herkenbaar zijn en het publiek verwijzen naar wat binnen te zien is.
Een laatste opmerking betreft de hulpmiddelen, die bij de tentoonstelling worden gebruikt. Het is goed deze middelen met beleid en voorzichtigheid te hanteren, zoals onlangs uit een onderzoek van Maas Geesteranus nog eens is bevestigd. Gebruikmakend van een onderzoeksmodel, dat ik indertijd naar Amerikaans voorbeeld heb ontwikkeld voor het publiekonderzoek in het Zuivelpaviljoen van de Flevohof heeft hij het publiek in een aantal bezoekerscentra gevolgd. De methoden van gedragsobservatie is in het biologisch veldonderzoek niet ongebruikelijk. Zoals Kuenen de handel en wandel van spitsmuizen onderzocht, zo kan men ook het "jachtgebied" van de museumbezoeker door observatie onderzoeken. Er zijn in de praktijk natuurlijk wel verschillen: Kuenen moest zijn spitsmuizen voorzien van kleine radioactieve ringetjes, zodat hij hun bewegingen met de Geigerteller kon volgen, terwijl wij de bezoeker op enige afstand volgen met de stopwatch in de hand. Vastgelegd wordt de route, die de bezoeker volgt, dat wil zeggen de opeenvolging van expositie-eenheden, die hij bekijkt. Tegelijkertijd wordt genoteerd, hoeveel tijd aan iedere eenheid wordt besteed.
Op grond van zijn observaties komt Maas Geesteranus tot enkele interessante conclusies. Zo stelt hij vast, dat de teksten bij objecten niet voldoen. Levende dieren, zegt hij, zouden een normaal onderdeel van het centrum behoren uit te maken. Driedimensionale gekleurde objecten staan sterker in de belangstelling

dan tweedimensionale zwart-witte objecten. Dit bevestigt o.a. een aanwijzing, die wij al kregen uit de piramide van Dale. Kinderen maken in tegenstelling tot ouderen, veelvuldig gebruik van opgehangen telefoons met toegevoegde informatie. Grote samengestelde objecten houden het gevaar van onoverzichtelijkheid in - een waarschuwing voor de makers van ingewikkelde diorama's of ingewikkelde tabellen.
De mogelijkheid van zelfwerkzaamheid wordt door het publiek zeer gewaardeerd. Mag ik u daarbij in herinnering geven de criteria, die ik in het voorafgaande gaf? De beheerder van een bezoekerscentrum behoort een begeleidende informatieve en de discussies stimulerende functie te hebben en is als zodanig onmisbaar. Dit zal velen van u ongetwijfeld aanspreken, maar u toch wel met enige zorg vervullen door het vele werk wat deze functie omvat. De laatste conclusie van Maas Geesteranus vind ik verrukkelijk: vitrines met opgezette vogels zijn nog steeds in trek !

De bijzondere plaats van het bezoekerscentrum

Ik geloof, dat de bezoekerscentra, in vergelijking tot vele musea, een bevoordeelde plaats innemen. Zij hebben de functie van een knooppunt binnen een totale ervaringssituatie van hun publiek. Uw werk staat dicht bij iets, dat op het ogenblik heel sterk de belangstelling van de mensen heeft. Een belangstelling, die niet alleen levend is, maar bovendien ook politiek leeft. Daardoor zijn de bezoekerscentra in staat om te voldoen aan de huidige eisen, die gesteld worden aan het educatieve museumwerk: dat het een rol heeft in processen van maatschappelijke vernieuwing, dat de politieke betekenis van deze educatie erkend is en het allerbelangrijkste misschien is nog wel: dat door de ontwikkelingen in de levenswetenschappen het minder moeilijk is een algemeen interpretatiekader te vinden. Een volkenkundig museum in postkoloniale tijd onderhouden is een ingewikkelde zaak.
Een kunstmuseum leiden in tijden, waarin bewust gestreefd wordt naar kunstvernieuwing en vernietiging van het oude en ondergraving van de monumenten, is een hachelijke aangelegenheid. Maar u beschikt als achtergrond over het begrip ecosysteem, waarin u kunt laten zien wat de samenhang is tussen een groot aantal dingen. Die samenhang is nodig om de mensen te helpen bij het proces van structurering en interpretatie. Niet alleen dat u de relatie tussen de dingen kunt laten zien, maar bovendien kunt u aantonen, dat het ecosysteem een dynamisch begrip is. Het verwijst nl. naar ontwikkelings- en groeiprocessen. Deze processen houden zich weliswaar met de natuur bezig, met alles dat groeit en bloeit en ons altijd weer boeit, maar zij sluiten tevens de mens zelf in. Daardoor bieden zij volop gelegenheid om de plaats van de mens in deze ontwikkelingen te ontdekken. Dit lijkt mij de meest verstrekkende doelstelling van de bezoekerscentra.

Literatuur

- E.M.Rogers en F.Floyd Shoemaker: Communication of innovations - a cross-cultural approach; New York, 1971.
- A.W.van den Ban: Inleiding tot de voorlichtingskunde; Meppel, 1974.
- E.Dale: Audio-visual methods in teaching; 5e en latere drukken, New York,1957
- H.H.Frese: Schetsboek vormingswerk - een andragologische verkenning; Alphen aan de Rijn, 1973.
- Chr. Maas Geesteranus: Het gebruik van enkele milieugerichte bezoekerscentra in Nederland (scriptie voorlichtingskunde, Landbouwhogeschool Wageningen, 1973).

J.A.v.d.Broecke, bouwtechnicus.

De vormgeving van het bezoekerscentrum

Meneer de voorzitter, dame, heren,

Mij is gevraagd om een korte inleiding te houden over de vormgeving van een bezoekerscentrum.
Bij de vormgeving van een bezoekerscentrum moet men uitgaan van de gedachte, dat het te stichten gebouw ondergeschikt moet zijn aan het doel, de natuur dichter bij de mensen te brengen.
De vreugde over de natuur wekt de wens haar verschijnselen te doorgronden en haar geheimen na te speuren.
Een goed ingericht centrum, gesticht op een plaats in de natuur, waar deze het meeste biedt aan alles wat leeft en groeit, zal deze vreugde opwekken en aanwakkeren. Mede hierdoor is een van de voornaamste functies bij het ontwerp, dat de ideeën, die aan de vormgeving ten grondslag liggen, zich moeten aanpassen aan de inrichting. De buitenarchitectuur moet dienstbaar gemaakt worden aan het interieur. Bijna altijd zal de bouwplaats gelegen zijn in de natuur en zal laagbouw de voorkeur verdienen. De geringe verticale afmetingen bij laagbouw laten de natuur het meest ongerept.
Geïnspireerd door de bebouwing in de streek en met streekeigen bouwstoffen, zal een goed plan of ontwerp moeten ontstaan.
Van de belangrijke facetten, genoemd in de u toegezonden stukken in punt 4, moeten de plannen voor verlichting en geluidsinstallatie worden uitgewerkt en geadviseerd door een binnenhuisarchitect.
Aan deze opsomming van belangrijke facetten moet worden toegevoegd: bergruimte. Voor een goed functionerend ontvangstcentrum is een flinke bergruimte, waarin desnoods een kleine werkplaats, noodzakelijk.
De in punt 5 genoemde flexibele opzet is niet eenvoudig. Om aan de gevraagde flexibele opzet enigszins te voldoen moet men in het ontwerp verschillende aanpassingsmogelijkheden ontwikkelen. Extra ruimte of voorzieningen kunnen vaak slechts plaatsvinden als er een zekere overmaat boven de strikt noodzakelijke ruimte aanwezig is. De stichtingskosten kunnen hierdoor belangrijk stijgen.
Nog een opmerking over de verplaatsbare wanden. Men zij voorzichtig met het projecteren van verplaatsbare wanden. Deze eisen een perfecte maatvoering en meestal zijn de belichtingsmogelijkheden en de verwarming in verband met het leidingverloop en ook de geluidsisolatie erg moeilijk.
Bij elke opzet of ontwerp is altijd een van de belangrijkste factoren: geld. Wat zijn de kosten?
Op deze vraag is het moeilijk een antwoord te geven. De kosten worden in hoofdzaak bepaald door de toestand en ligging van de bouwplaats, afmeting en te gebruiken materialen en de kosten van de centrale voorzieningen.

Meneer de voorzitter, met deze korte inleiding heb ik enkele punten naar voren gebracht, die m.i. van belang zijn bij het ontwerpen van een bezoekerscentrum.
Er zijn door mij enkele centra gebouwd en zeker, ik ben ervan overtuigd, dat er fouten aan kleven, maar ik troost me met de gedachte : de waarde van het heden moet de toekomst leren.

Dank u wel.

C. de Heus, Staatsbosbeheer, afdeling Recreatie:

De inrichting van het bezoekerscentrum

Ik voldoe graag aan het verzoek om mijn ervaringen, opgedaan bij de inrichting van bezoekerscentra, hier naar voren te brengen, maar ik kan u wel verzekeren, dat dit tien moeilijke minuten zijn.
Want hoe kun je in 10 minuten brengen, wat je in de loop van jaren in de praktijk hebt geleerd, dingen, waar je het niet mee eens bent, die je steeds weer overhoop gooit, waar je weer opnieuw mee begint. En dan zit je op een gegeven ogenblik nog met dossiers vol informaties, gegevens en ervaringen, die eigenlijk nog niet onder woorden te brengen zijn.

Bij mijn bemoeienissen met bezoekerscentra heb ik mij steeds laten leiden door de doelstelling, zoals die door de heer Van der Kloet werd gesteld in zijn artikel over bezoekerscentra in Mens en Natuur 1965. Ik was dan ook enigszins onthutst, toen ik nog 23 doelstellingen kreeg toegezonden.

Er zijn twee ervaringen, die ik eerst naar voren zou willen brengen, al hebben die met de inrichting niet direct te maken.

1e. dat we na bijna 20 jaar nog weinig zijn opgeschoten

2e. dat er makers zijn en krakers, waarbij de laatstgenoemde groep helaas vaak domineert. Wanneer er gemaakt moet worden kijken ze elkaar aan, er wordt gediscussieerd, maar je gaat naar huis en je weet nog niets.
Ook dit is namelijk een probleem, waar ieder mee te maken krijgt bij de inrichting. Een groot probleem, wanneer het centrum op een bepaalde dag moet worden geopend.

Zelf heb ik de inrichting veelal gezien als een drieluik. U weet, een drieluik bestaat uit drie panelen, de twee kleinste zitten aan de buitenkant.
Het vormt echter één geheel.
Het drieluik:"bouw - inrichting - beheer" is voor mij een axioma.
U kunt niet inrichten, wanneer u de bouw niet kent, de bouwer kan niet bouwen als hij de inrichting niet kent. Ook kunt u niet inrichten, wanneer u de beheerder niet kent of niet weet hoe het beheer wordt geregeld.
Toch is de inrichting vaak stiefmoederlijk bedeeld. U kent zelf voldoende voorbeelden. De bouw is achter de rug, het gebouw wordt opgeleverd en dan is er nog wat overgebleven. Nu moet de ruimte worden ingericht. Ik geloof niet, dat er gevallen zijn, waarin de inrichter het merendeel van de gelden toebedeeld kreeg.
En staan we voor de inrichting, dan is er meteen de vraag: Wat richten we in? Dan komen we tot de doelstelling. Dat wil zeggen: 't is geen Natuurhistorisch Museum - 't is een voorziening, een veelzijdige informatie over de streek, zoals destijds ook door de heer Van der Kloet werd gesteld. Een catalogus van datgene, wat er in een bepaald gebied te zien, te ontmoeten en te beleven is. We zullen ook, als we hieraan vasthouden, al zeg ik niet, dat er geen andere mogelijkheden zijn, toch nog moeite genoeg hebben om de lijn er in te houden, want ook educatie-centra beginnen vorm te krijgen, evenals veld- en natuurstudiecentra. Wanneer er geen richtlijnen zijn, dan zullen we al deze vormen terugvinden in één centrum, waardoor het gevaar bestaat,dat het een soort hobbycentrum wordt.

Een volgend punt, waarmee we bij de inrichting te maken krijgen, is het gebouw. Het kan zijn, dat we dit als erfenis krijgen en dan zit meestal alles verkeerd. Behalve de sfeer, dié kan er inzitten.

Ik kan me voorstellen, dat bepaalde gebouwen sfeer hebben en dat het de moeite waard is om het gebouw aan te passen. Maar u wordt wel beperkt in het brengen van de boodschap en in het vormgeven.
Het kan ook zijn, dat u van een nieuw gebouw kunt uitgaan. Dan zit bijna alles op zijn plaats. Maar ook dan komt u nog wel voor verrassingen. Vooral leidingen voor geluid, water, licht, verwarming etc, moeten goed overwogen worden aangebracht. En dat kan alleen, wanneer vastligt waarvoor een en ander dient. Bij een goede opzet gaat dus de inrichting vooraf aan de bouw.
Dat wil niet zeggen, dat we het hele gebouw al hebben ingericht, maar de bouwer krijgt een idee van de inrichting. /op papier
Bij die inrichting moeten we ons altijd afvragen: "voor wie richten we in?"
Ik ben er van uitgegaan, dat we dit doen voor 80% of meer van de bevolking. En dat zijn leken! De leek, die volkomen onbekend is met het terrein, waar hij komt, volkomen onbekend met de gegevens, die daar in het terrein voor hem verborgen liggen.
Als we van deze 80% of daaromtrent uitgaan, dan moeten we die boodschap in ieder geval eenvoudig houden. Maar het eenvoudig houden van een boodschap is moeilijker, dan er uitgebreid over vertellen. Als het "over" moet komen, dan zal het "eenvoudige" er ingebracht moeten worden door vakmensen.
Het zijn b.v. de etaleurs van de Bijenkorf, die u, terwijl u ongeïnteresseerd voorbij loopt, toch tot stilstand brengen en uw nieuwsgierigheid prikkelen. Zó moet het in een bezoekerscentrum ook zijn. En we moeten echt niet als amateur of hobbyïst gaat zitten prutsen aan toestanden, die we eigenlijk niet aankunnen. De boodschap moet gewoon verkocht worden.

Op het ogenblik werken we op grond van ervaring, maar er zijn voldoende vakmensen, die dit veel beter kunnen brengen. Het kan echt wel anders en beter !
Ik hoop, dat we vanmiddag tijdens de discussie wat tekeningen op tafel krijgen om te laten zien, hoe u kunt inrichten, hoe het op papier moet worden gezet en hoe kosten kunnen worden bespaard.

Zijn we zover, dat we weten, wat we moeten gaan doen, dan kunnen we gaan inrichten. Dat lijkt eenvoudiger, dan het is. De inrichting kost zeker zoveel tijd als de bouw.
Bovendien is het niet het werk van één man, maar het werk van een team. U komt nl. met veel mensen in aanraking en er zijn talloze problemen, waarvoor vakmensen nodig zijn. Gaat u met alle betrokkenen om de tafel zitten, dan komt er meestal niets van terecht. U krijgt eindeloze discussies met eindeloos verweer tegen de dingen, die op tafel worden gebracht en die ieder weer anders ziet. Er moet daarom een vaste kern zijn, bestaande uit: opdrachtgever, projectleider/coördinator, architect en secretaris.
Doet u dit niet, dan komen bij de volgende vergaderingen weer dezelfde stukken op tafel, dezelfde vragen, enz.
Wanneer dit team bij elkaar zit, krijgen we eerst de prélude. Ze gaan met elkaar praten, elkaar aftasten, kijken wat er voor ideeën leven, wat er voor mogelijkheden zijn. Daarna wordt de eerste schrede gezet op weg naar het draaiboek. In het begin heeft dit meer weg van een polytechnisch vademecum. Het lijkt er vaak op, dat we alle wetenschap, die we met elkaar bezitten, in het bezoekerscentrum willen proppen. U krijgt dan wel een onvoorstelbare hoeveelheid materiaal, want bij het samenstellen krijgt u te maken met het verzamelen en verwerken van daarop betrekking hebbende materialen, foto's, apparatuur, geluid, enz.enz.
Dat wil niet zeggen, dat u even uit de kast díe foto haalt, die u graag wilt hebben. Op een gegeven moment zegt b.v. iemand "nu moeten we een broedende aalscholver hebben" Maar die foto moet dan wel in het voorjaar reeds gemaakt

zijn. U zult er ook over versteld staan, hoe weinig goede foto's er in het algemeen te vinden zijn in archieven. Ze zijn wel ergens, maar u weet niet waar. Het opzoeken kost zeer veel tijd en u moet dit allemaal tijdig voorbereiden. Dus een jaar tevoren moet u al een gedachte hebben over de inrichting van een bezoekerscentrum om zodoende tijdig uw materialen te kunnen kiezen.
Zonder draaiboek wordt de chaos alleen maar groter en groter en komt u er ongetwijfeld niet meer uit. De taken moeten worden verdeeld. Ieder krijgt een taak. De architect heeft de taak om alle bouwstenen bij elkaar te zoeken en samen te voegen om op een gegeven ogenblik te kunnen zeggen: "Kijk, en nu richten we het zo in!"
Maar ook wanneer we zover zijn, blijven er toch nog veel vragen over en moeten deskundigen geraadpleegd worden. Want u wilt projecteren, u wilt dia's vertonen of driedimensionale foto's. Dan moet u weten, dat ze er zijn, u moet weten wie ze maakt. Er zijn misschien zes adressen, maar er is er maar één, die ze goed maakt. Dit geldt voor elk onderdeel, voor elk stukje van de wand. Gaat u in een bezoekerscentrum maar rond, kijkt u maar naar ieder dingetje op die wand en vraagt u zich af hoe het daar is gekomen, hoe het is ontstaan, of die vogel goed is opgezet, of de onderdelen op elkaar zijn afgestemd. Zo min mogelijk moet aan het toeval worden overgelaten.
Weten we uiteindelijk wat we willen, dan maken we het draaiboek. De taken kunnen worden verdeeld. De projectleider/coördinator zorgt ervoor, dat alle dingen, die aangebracht moeten worden, ook inderdaad op tijd ter plaatse zijn. Dit is bijzonder moeilijk, want iedereen moet van minuut tot minuut daarop worden gewezen. U zult er regelmatig achteraan moeten en proberen de stukken bij elkaar te krijgen.

Hebben we alles op papier staan en zijn de bouwtekeningen door de architect gemaakt, dan sparen we veel werk uit bij het overbrengen van onze gedachten naar de stand-maquettebouwer, die het moet realiseren. Hij krijgt alles via de architect in duidelijke bouwtekeningen op tafel. Hierop maakt hij ook zijn offerte.
Het centrum moet zodanig worden ingericht (al kunnen de meningen daarover verschillen), dat zoveel mogelijk mensen het centrum kunnen bezoeken, zonder dat er direct iemand bij moet staan. De praktijk leert, dat er altijd mensen zijn, die teksten lezen, mensen, die luisteren en mensen, die alleen maar kijken. Ik geloof, dat die laatste groep vaak nog het grootst is.
Ik heb in het begin gezegd, dat ik uitging van veelzijdige informatiecentra. Dat wil niet zeggen, dat er voor educatie, veldstudie en dergelijke zaken geen plaats zou zijn. Het is alleen de vraag: "moet dit in hetzelfde centrum, of moet het er buiten?"
Persoonlijk ben ik van mening, dat er geen vermenging moet plaatsvinden. Maar er zijn meer punten, die bij de inrichting met een vraagteken beantwoord kunnen worden.
Moet er verkoop zijn in het centrum ? Ik wil u een paar cijfers noemen, die misschien toch wel interessant zijn om te horen.
Bij de verkoop van boeken werd het vorige jaar in één van de centra voor plm. *f* 28.000.- omgezet. Aan dia's was dat *f* 2.500.-. Aan ansichtkaarten *f*885.- en nog eens *f* 10.000 aan andere uitgaven. Dus met elkaar ruim *f* 40.000.-.
Ik geloof, dat dit een bedrag is, dat bij de beheerskosten een belangrijke rol kan spelen. En ik geloof ook, dat het publiek op verkoop wel positief reageert. Er zijn dingen, die men nu eenmaal mee wil nemen van het object, iets wat met het object te maken heeft.
Dan zijn er veel mensen, dat weten wij uit opmerkingen, die via de ideeënbus binnenkomen, die speciale wensen hebben. Een vraag, die altijd naar voren komt is: "waar kan ik koffie krijgen?" Is er geen gelegenheid in de buurt, dan voelt men dit toch vaak als een gemis.

Ik ben nu over mijn tijd heen en ik zou alleen dit nog willen zeggen:
"Al deze gegevens, waarover stuk voor stuk veel meer is te vertellen, moeten regelmatiger op tafel komen. Er zou meer uitwisseling van gedachten moeten zijn. Dan is ook betere coördinatie mogelijk en kunnen de centra beter op elkaar worden afgestemd.
Ik dank u wel.

G. Jutten, beheerder bezoekerscentrum

Het dagelijks beheer van een bezoekerscentrum

Het dagelijks beheer van een bezoekerscentrum is, en ik spreek dan met name over mijn situatie, de resultante van een visie op de taken van een bezoekerscentrum. Het lijkt me zinvol (heel in 't kort) een toelichting te geven op die visie.

Op de eerste plaats heeft dit bezoekerscentrum (geopend oktober 1972) tot taak de bezoeker van dit gebied een brok informatie te geven over dat gebied, waarin hij zich (met zijn gezin) bevindt. Die informatie kan antwoord geven op vragen als: wat zijn de zaken, die men buiten kan waarnemen, wat zijn de typische eigenheden van deze streek, maar ook: wat is de plaats van de mens in dat natuurgebeuren of populairder: wat heb ik daarmee te maken?
Deze informatie wordt op vrijblijvende basis gegeven. Vrijblijvend ook in die zin, dat ieder datgene "meeneemt" uit de expositie, dat hem op dat moment interesseert. Deze taak is met name gericht op de bevordering van een stuk meer waarnemen c.q. meer genieten van de natuur.

Hieruit vloeit logischerwijze een andere taak voort:
Op de tweede plaats heeft dit bezoekerscentrum tot taak een "wegwijzer" te zijn. De bezoeker, die sterk geïnteresseerd raakt, actief of passief op weg te helpen naar een diepgaander natuurbeleving. Ik verwijs hierbij naar de opmerking terzake van dhr. Frese.
Dit kan met name bereikt worden door hem te motiveren zelf actief te worden.
Daartoe moeten aanzetmogelijkheden in het bezoekerscentrum geschapen worden.
Ook zullen er in dit kader vele contacten moeten bestaan met de op diverse terreinen gespecialiseerde instellingen.
Een taak dus, gericht op de begeleiding van de zelfwerkzaamheid van de bezoeker.

Deze nadruk op het zelf bezig kunnen zijn valt bovendien nog te verdedigen vanuit de visie, dat een expositie (hoe technisch perfect ook in elkaar gezet) nooit 100% zal aansluiten op het niveau van de bezoeker. Ook niet als een onderverdeling wordt gemaakt in "easy, difficult en special", zoals in de recente nota van de werkgroep wordt voorgesteld. (overigens betekent dit niet, dat een dergelijke indeling niet positief zal zijn).

Door gelegenheid te scheppen de bezoeker op zijn eigen door hem zelf bepaald niveau te laten kijken en werken, dus zelf bezig te laten zijn, kan een meer optimale overdracht worden bereikt.

De hiervoor geschetste taken zijn n.m.m. onverbrekelijk met elkaar verbonden: er is een continue wisselwerking.

Gaan wij nu de ervaringen van de eerste twee jaren na, dan blijkt, dat deze visie goed realiseerbaar is met de huidige indeling (zie de stellingen) van het bezoekerscentrum én in de relatie met het omringende natuurgebied.
(Het bezoek vormt veelal een inleiding op de een of andere vorm van natuurbeleving).

De gewenste wisselwerking wordt n.m.m. geoptimaliseerd, indien aangehaakt wordt bij actuele zaken: een onderwerp als "Herfst" spreekt in het desbetreffende jaargetijde sterk aan. De bezoeker blijkt dan beter ontvankelijk voor informatie.

Uit ervaringen blijkt derhalve, dat voldoende mogelijkheden moeten worden ingebouwd om (in ieder geval in onderdelen) de inrichting regelmatig te kunnen wijzigen en aan te passen aan de actualiteit.

Nevenvoordeel is daarbij, dat de regelmatig terugkerende bezoeker steeds "nieuwe" zaken ontdekt en spelenderwijs op meer zaken buiten attent wordt gemaakt.

Financieel hoeven deze "wissel-exposities" , indien éénmaal een basis-opzet aanwezig is, niet zo zwaar op de exploitatie te drukken; al wordt het er natuurlijk nooit goedkoper van. Aan het niveau van de beheerder wordt bij een goede voorbereiding van de wissel-exposities overigens de nodige eisen gesteld. Hieruit blijkt ook het belang van een vroege inschakeling van de toekomstige beheerder bij de inrichting.
Hij zal met de inrichting moeten werken. Een basis-inrichting, waar hij achter staat, waarin zijn ideeën zijn verwerkt, geven hem een positieve gelegenheid tot realisering van zijn doel.

Het aanspreken van de bezoeker kan ook geoptimaliseerd worden door gebruikmaking van levende dieren.
Ervaringen wijzen uit, dat dit medium een goed hulpmiddel kan zijn. Toch zijn er naar mijn mening hieraan gevaren verbonden. Het hulpmiddel wordt nl. zo gauw "doel op zichzelf". De expositie vormt dan niet meer de gewenste inleiding op een beter waarnemen buiten.
Eisen, die n.m.m. steeds weer gesteld moeten worden zijn daarbij: het moeten "inheemse dieren" zijn en we moeten ze "laten zien in een tijd, dat ze ook buiten waarneembaar zijn". Met name t.a.v. dit punt zou ook ik willen pleiten voor een onderzoek door een psycholoog of socioloog om te bepalen wat de werkelijke waarde nu is van deze "expositie-techniek".

Zo zijn er vele methodieken, die een positieve bijdrage leveren aan een goed functionerende expositie. De mogelijkheid, die wij geven aan bezoekers om met hun kinderen de expositie door te gaan mede aan de hand van een vragenlijst blijkt ook een positieve bijdrage.
Er wordt een spelelement ingebouwd, dat motiverend werkt en tot een betere opneming van de informatie leidt, mede doordat ingeschoten wordt op de zelfwerkzaamheid! Ook dan komen "teksten" beter uit de verf.

Een ander aspect van wat uit het dagelijks beheer naar voren komt is de steeds toenemende belangstelling van groepen uit het onderwijs en in buitenschools verband. De behoefte aan informatie is bij hen zeer groot. N.m.m. ligt hier voor een bezoekerscentrum ook een zeer belangrijke taak. Ik haak aan bij wat dhr.Frese heeft gezegd: juist in groepsverband kun je makkelijker, beter en sneller tot een attitudeverandering komen. Een groep ondergaat een bepaald groepsproces, waardoor makkelijker het gewenste doel bereikt wordt.
Ook in deze gevallen blijkt de situering van het bezoekerscentrum in een natuurgebied zeer positief ----- de basisinformatie in het bezoekerscentrum én de vele waarnemingsmogelijkheden in de onmiddellijke omgeving vullen elkaar optimaal aan.
Ook hier blijkt het nut van een ruimte (door ons "doe-ruimte" genoemd) waar men zelf bezig kan zijn: diverse waarnemingen buiten kunnen naderhand in het bezoekerscentrum worden verwerkt en besproken. Daarbij blijkt, dat veel aandacht aan de voorbereiding dient te worden geschonken: er van uitgaande, dat het bezoek niet in de sfeer van een uitstapje moet zitten, maar de aanzet vormt, die een follow-up later in de thuis-situatie vraagt !

Een van de vele mogelijke voorbeelden van een programma met zo'n groep is bijv.:

a) bezichtiging van de expositie met een toelichting op bepaalde (van tevoren met de docent besproken) facetten;
b) excursie in zelfstandige groepen naar buiten met een aantal op dat onderwerp gerichte waarnemingsopdrachten;
c) bij terugkomst in het bezoekerscentrum verwerking d.m.v. determinatie, het nazoeken van hoe en wat van een verschijnsel, het vastleggen van de gegevens, gevolgd door een korte nabespreking waarin enkele zaken nog weer op een rij worden gezet;
d) signalering van de vele punten, die nadere aandacht/uitwerking vragen.

Dit werkpakket behoort n.m.m. onverbrekelijk bij de taak van het bezoekerscentrum. Naar mijn stellige overtuiging is dit systeem van werken niet iets voor alleen educatieve centra pur sang. Het is duidelijk een wezenlijk onderdeel van een functionerend bezoekerscentrum.

De ervaringen met het werken met groepen, maar ook met individuele bezoekers wijzen uit, dat de bemanning van een bezoekerscentrum een wezenlijke functie vervult; het begeleiden van het zo gewenste proces van het zelf op weg gaan naar een betere natuurbeleving kan niet gerealiseerd worden door alleen maar een gebouw neer te zetten. De beheerder en zijn medewerkers zullen continue dit proces moeten stimuleren, wat naast kennis van natuur én van methodiek en didactiek, veel vraagt van creativiteit en inventiviteit. Er zullen bovendien vele contacten gelegd en onderhouden moeten worden, die een optimale verwezenlijking van de doelstelling mede mogelijk maken.

Rest mij nog enkele gedachten op te sommen, die verband houden met de toegangsregeling: (uitgaande van de situatie Nijverdal)

Nu blijkt, dat vele dagrecreanten er niet de 2 tot 4 gulden voor over hebben om binnen te komen, zijn twee standpunten mogelijk:

- door deze drempel komt er een wat gemotiveerder publiek;
  niet alleen zijn deze bezoekers wat ontvankelijker, bovendien kan er door de beheerders in verhouding meer aandacht geschonken worden aan deze mensen door de geringere drukte.
- juist die mensen, die zich nu laten afschrikken door die drempel, zou ik, hoe dan ook, willen ontmoeten.

Waarschijnlijk kan het bezwaar van de toegangsprijs voor vele mensen voor een deel echter worden opgeheven, als het interieur zeer attractief wordt gemaakt. Wel dient dan weer gewaakt te worden ervoor, dat de inrichting toch een inleiding op buiten blijft vormen en géén doel op zichzelf wordt !!!

J.Swart, directeur Stichting Recreatie

De recreatieve functie van een bezoekerscentrum

Ik heb het niet gemakkelijk, voorzitter.
Ik zou willen beginnen met te zeggen, dat de heer Frese heel in het begin van zijn boeiend betoog heeft gezegd: "dat een mens hoort, wat hij verwacht te horen". Ik wil hem in deze opvatting niet teleurstellen. Voorts hoop ik, dat na afloop van wat ik meen te moeten opmerken, de heer De Heus mij niet indeelt in zijn groep "krakers".

Ik vind het bijzonder waardevol, meneer de voorzitter, dat CRM het initiatief heeft genomen tot dit overleg. Er is al eerder gezegd, dat al enkele jaren over bezoekerscentra wordt gesproken. Er zijn nu een aantal in Nederland. Wanneer men bij de discussie over bezoekerscentra betrokken wordt, dan merkt men, dat er toch wel een zekere eensgezindheid, een gelijkluidende mening heerst bij degenen (meestal uit de kring van de natuurbescherming), die daarover van gedachten wisselen. Een gelijkluidende mening, waarvan men dan, als men de sector van de openluchtrecreatie moet vertegenwoordigen, wel wat schrikt. Je gaat je daartegen dan ook wel wat verzetten.
In de praktijk blijkt, en het komt zo nu en dan ook hier wel voorzichtig om de hoek kijken, dat het grootste gedeelte van degenen, die aan de discussies over bezoekerscentra deelneemt, vóór alles bedoelt een plaats, waar aan natuur- en milieueducatie gedaan moet worden. In de eerste plaats.

En dan krijgen we de indruk, maar dat is dan hopelijk onjuist, dat men praat over een Natuurhistorisch museum, dat men praat over het tot stand brengen van een expositieruimte. Dat woord expositieruimte vindt u namelijks steeds weer terug.
Ik mis daar dan bepaalde dingen bij. Maar dat zal ik bij de volgende opmerkingen hopelijk wel duidelijk weten te maken.
Er is gesproken over wat de functie is van een bezoekerscentrum. Daarop zijn al een aantal antwoorden gegeven. Naar mijn mening moet in eerste instantie het bezoekerscentrum als algemeen uitgangspunt hebben, primair tot doel hebben, een zo groot mogelijk publiek op zo aantrekkelijk mogelijke wijze optimale informatie te geven over het gebied, waarin men zich bevindt, over de recreatiemogelijkheden in dat gebied en dan kunnen we gaan discussiëren over wat we onder recreatiemogelijkheden verstaan. Ook de natuurbeleving is nl. een recreatiemogelijkheid. Maar het rondwandelen zonder direct oog te hebben voor de natuur kan ook een aantrekkelijke mogelijkheid voor openluchtrecreatie zijn. (Daarom is men dan nog niet slecht).
Men moet in een bezoekerscentrum aan de weet kunnen komen, waar en wat in het betreffende gebied te vinden is. Hoe dat bereikbaar is en eventueel, ik zou dus nog een stap verder willen gaan, ook al kan dat van bezoekerscentrum tot bezoekerscentrum verschillend zijn, men zou zelfs ook in een bezoekerscentrum moeten kunnen zien of moeten kunnen horen, wat bijv. in de omgeving voor gezelligs te beleven is. Ook op cultureel gebied. Ik kan me nl. voorstellen, wanneer straks Spaarnwoude klaar is, om een duidelijk voorbeeld te noemen, en wanneer daar een bezoekerscentrum tot stand is gekomen, dat men daar ook aan de weet kan komen of er in Haarlem bepaalde toneelvoorstellingen worden gegeven of concerten worden gegeven in de Bavo-kerk. Ik zie nu al sommigen nee schudden. Ik hoor al zeggen, dat is een taak voor de VVV. Oók een taak voor de VVV, maar het kan ook een taak voor een bezoekerscentrum zijn. Op zeer eenvoudige wijze moeten wij de mensen wegwijs maken bij het genoegen, dat zij die dag menen te kunnen hebben in het gebied, waar ze zich bevinden.

En dan kunnen we hier heel voorzichtig het begrip "toeristische informatie" noemen. (Als men in bepaalde kringen het woord toerisme hoort, dan schrikt men en dan krijgt men een vieze smaak in de mond. Dat hoeft natuurlijk niet. Overigens zijn we allemaal op een bepaald moment toeristen).
Het is dus primair, meen ik, vanuit de recreatie geredeneerd, de taak van een bezoekerscentrum om de mensen wegwijs te maken ten aanzien van wat men daar beleven kan.
Daarnaast vind ik, dat ook informatie gegeven moet worden over cultuur, over de levende natuur, over - en passant - de invloed van de mens op zijn omgeving en de taak, die die mens heeft inzake natuur- en landschapsbehoud. En dan wil ik graag inhaken op een opmerking, die daarnet is gemaakt, nl. dat dat dan vooral moet gebeuren op de wijze, zoals dat die etaleur van de Bijenkorf of van V & D, of welke zaak dan ook, dat doet.
Ik vind dus, dat een bezoekerscentrum niet voor de 80% leken, die de heer De Heus noemde, een drempel moet hebben, waar men niet overheen kan of wil.
Een drempel, die ontstaat, doordat men om de hoek van de deur kijkend de schemer van het museum ziet en fluisterende stemmen hoort.

Ik ben me bewust, dat ik het wat zwart-wit stel. Dat komt straks de discussie wel weer ten goede. Dat moet u dan maar voor lief nemen.

Een bezoekerscentrum moet naar mijn mening en ik geloof, dat we het daar wel over eens kunnen zijn, ingesteld zijn op de onwetende bezoeker. Niet op de natuurvorser, de natuurbeschermer, die het al weet en die het noodzakelijk vindt om zijn kennis binnen nog eens bevestigd te zien.
In eerste instantie moeten we proberen door middel van het bezoekerscentrum de mensen, die daar komen, actuele informatie te geven.
In de tweede plaats, dacht ik, zou een bezoekerscentrum een vormingsinstituut kunnen zijn, waar ook scholen of andere groepen naar toe gaan. Het is natuurlijk fijn als een en ander te combineren is, maar ik geloof niet, dat in eerste instantie - hoe belangrijk het ook is - een bezoekerscentrum daarvoor moet worden opgericht. Een bezoekerscentrum moet een wegwijzer zijn ten behoeve van een van de meest aantrekkelijke aspecten van ons leven, nl. de vrijetijdsbesteding.
Het mag tegelijkertijd een milieubaken zijn of hoe u dat dan ook verder wilt noemen, want het leven - ook zelfs dat hele gewone leven - behoort tot dat milieu. Het is verrukkelijk om vanuit een bezoekerscentrum de nodige informatie te kunnen krijgen ten aanzien van wat we die dag kunnen doen, t.b.v. onze weg, die we zowel letterlijk als figuurlijk die dag willen gaan uitstippelen.

We moeten bij een bezoekerscentrum natuurlijk rekening houden met de mogelijkheid, die we daar hebben de mensen, ook al komen ze daarvoor niet naar binnen, te beïnvloeden ten aanzien van de houding tijdens het verblijf in het betreffende gebied. We moeten ons goed realiseren bij de bouw en de inrichting van een bezoekerscentrum, dat degenen, die daar komen - en dan ga ik maar weer uit van die 80%, ook al zijn het misschien wel meer - niet ingesteld zijn op een museumbezoek; dat ze ook geen museumbezoeker die dag willen zijn en dus niet als zodanig beschouwd en benaderd moeten worden.

Volgens deze filosofie is het dus logisch, dat het bestaan van een bezoekerscentrum van te voren bekend moet zijn. Men moet in gidsen of waar dan ook kunnen vinden, dat daar en daar een bezoekerscentrum is. Het moet ook gemakkelijk bereikbaar zijn. En bij "gemakkelijk bereikbaar" denk ik niet in de eerste instantie aan de auto, maar aan openbaar vervoer. Ik begrijp wel, dat dat van bezoekerscentrum tot bezoekerscentrum kan verschillen, naar gelang de ligging en het betreffende gebied, maar ik meen, dat men er naar moet streven, dat het centrum per openbaar vervoer bereikbaar moet zijn en dat het gemakkelijk te vinden moet zijn via een goede bewegwijzering.

Daarnaast kan men denken aan voorzieningen als: voldoende parkeergelegenheid, slechtweeraccomodatie, eventueel speelgelegenheid voor kinderen, als die mogelijkheid daar is en de omgeving dat toelaat.

Een bezoekerscentrum moet dus naar mijn mening een aantal voorzieningen hebben, waardoor een bezoek daaraan aantrekkelijk wordt.
Een bezoek, dat tevens voor de mensen een stuk recreatie betekent, ook voor de natuurbeschermers, die toch ook recreanten zijn.
Het moet stimuleren tot wandelen en eventueel tot fietsen. Ik meen dan ook, dat een bezoekerscentrum pas dan goed functioneert, wanneer er vanuit het centrum langs aangegeven wegen, bijvoorbeeld natuurpaden, wandelingen gemaakt kunnen worden; fietstochten ondernomen kunnen worden; wanneer men bij zo'n centrum routekaartjes kan krijgen.Eventueel zouden degenen die in een bezoekerscentrum een functie vervullen de mensen niet alleen wegwijs moeten kunnen maken, maar ook met hen, eventueel met vrijwillige krachten, gedurende een bepaalde tijd een wandeling kunnen maken.

We moeten het bezoekerscentrum aan de andere kant ook kunnen zien als een middel voor natuur- en landschapsbehoud. Vooral door middel van het regelen van het wandelen; het aanleggen van wandel- en fietspaden, dus als een mogelijkheid om het massale bezoek uit erg kwetsbare gebieden te weren. Ik ben me ervan bewust, dat bezoekerscentra niet overal volgens hetzelfde clichémodel tot stand kunnen komen.

Ook al zijn er een aantal aspecten, die voor ieder centrum zouden kunnen gelden, het kan van streek tot streek verschillen. Ook van beheerdersopvatting tot beheerdersopvatting.
Naar mijn mening, ik heb dat dus al duidelijk gezegd, moet het niet à priori, in de eerste plaats een milieueducatiecentrum zijn, waarbij we er van uitgaan, dat we de mensen, die daar komen, wel eens fijn zullen gaan opvoeden. We willen het de mensen wel fijn gaan vertellen, maar dan allerlei zaken, die die mensen graag willen horen.

De bemanning van een centrum is een van de meest essentiële onderdelen. Het hangt voor een belangrijk gedeelte van deze mensen af, of een centrum tot zijn recht komt. Het moet een gezellig centrum zijn. Een gezellige ontmoetingsplaats zijn, waar de mensen hard moeten kunnen en durven praten. Waar men ook moet kunnen lachen over plezierige zaken.
Wanneer degenen, die bij de oprichting van bezoekerscentra betrokken zijn, menen dat de bezoeker er fluisterend, milieubewust uit moet komen, dan is dat m.i. goed fout !
Een lachende, vrolijke recreant is niet slechter (niet meer vandaal) dan een ernstig kijkende zwijgende bezoeker, die van zichzelf vindt, dat hij een gewetensvolle natuurbeschermer is. Ze willen beiden geïnformeerd worden; ze hebben beiden de natuur nodig en beiden genieten ze, ieder op zijn eigen wijze.

G.M.Roding, directeur Nat.Hist.Museum

Bezoekerscentra en Natuur-Historische Musea

Het is bijzonder moeilijk om essentiële verschillen te noemen tussen bezoekerscentra en natuurhistorische musea.
Hoe meer men zich gaat verdiepen in deze materie, hoe meer men ervan overtuigd raakt, dat die verschillen niet essentieel, maar gradueel zijn.
Dat ook anderen deze mening zijn toegedaan blijkt wel uit het volgende:

In het onlangs verschenen supplement op de bekende C.R.M.-uitgave "De Nederlandse Musea" staan eveneens een aantal bezoekerscentra vermeld.

Ook de statuten van het ICOM (International Council of Museums) geven duidelijk aan (artikel 4b), dat men bezoekerscentra tot de musea mag rekenen.

Persoonlijk zie ik een bezoekerscentrum als een ontmoetingspunt, dat ten doel heeft de bezoekers van een bepaald natuurgebied (hetgeen in Nederland vrijwel steeds een cultuurgebied is), de nodige inlichtingen te geven, waardoor zij een betere kijk kunnen krijgen op de aard van het terrein, de flora en de fauna, maar bovendien op de gevaren, die een dergelijk gebied bedreigen.
We kunnen onze bezoekers daar het een en ander laten zien en horen, maar bovendien kunnen we ze in het terrein begeleiden door het uitzetten van routes en wellicht ook met ze naar buiten trekken.
Een zeer belangrijk punt is natuurlijk, dat de bezoekers gaan beseffen, dat het de moeite (en het geld!) waard is om een gebied als dit te bewaren.

Een bezoekerscentrum heeft naast zijn educatieve, ook zijn grote recreatieve waarde.
Hoewel deze centra over het algemeen buiten de stedelijke sfeer zullen liggen, is het toch heel goed mogelijk een bezoekerscentrum te stichten in een stedelijk gebied. Thijsse heeft er al eens voor gepleit om in alle parken van de grote steden dergelijke centra in te richten.
Min of meer heeft de gemeente Den Haag dit al verwezenlijkt. Ook voor landgoederen zou dit mogelijk zijn.
Een vraag is of bezoekerscentra ook op commerciële basis kunnen worden opgezet. Ik wil dit hier niet bespreken, maar alleen vermelden, dat dit volgens het ICOM-reglement (art.3) niet mogelijk is.

En nu de musea.

In het algemeen kunnen we stellen, dat een museum een drieledige taak heeft:
In de eerste plaats de documentaire taak, waarmee ik bedoel de taak om materiaal en gegevens te verzamelen, te administreren en ze op wetenschappelijk verantwoorde wijze te bewerken.
De twee andere taken: de educatieve en de recreatieve hebben musea gemeen met de bezoekerscentra, terwijl deze meestal de documentaire taak nauwelijks kennen.
Anderzijds zijn er ook diverse musea, die niet of nauwelijks aan hun educatief en recreatief werk toekomen. Zo zijn bijvoorbeeld de universitaire musea in ons land enorm gespecialiseerd en we spreken in die gevallen dan ook niet van natuurhistorische, maar van zoölogische, botanische en geologische musea, die dikwijls geheel verstoken zijn van mogelijkheden tot expositie.

De meeste natuurhistorische musea in ons land hebben zich in principe gespecialiseerd op een geografisch beperkt gebied en staan wat dat betreft heel dicht bij bezoekerscentra. Wél zijn bij hen de "drie rijken der natuur" vertegenwoordigd. Hoewel ze meestal wel de waarde van het documentaire werk erkennen, blijft dit, omdat ze veel tijd en mankracht moeten besteden aan hun bezoekers, meestal beperkt tot verzamelen en conserveren èn het voorbereiden van de wetenschappelijke bewerking door anderen.

Het is misschien wel interessant te weten, dat reeds bij het eerste natuurhistorische streekmuseum van ons land, het in 1846 geopende "Naturaliënkabinet" te Zwolle, de taak drieledig werd gezien.
Men omschreef het zo:

a) bevordering van de kennis van Overijssels bodem en natuur.

b) het geven van aanschouwelijk onderwijs in de Natuurlijke Historie

c) ontspanning van vreemdelingen - vooral jeugdige - die Zwolle bezoeken.

De streekmusea trachten ieder op zijn wijze, meestal een overzicht te geven van de flora, fauna en geologie van hun regio en bestrijken dus meestal een ruimer gebied dan een bezoekerscentrum.
Hun contacten met het onderwijs en het publiek zijn dermate goed, en vanzelfsprekend, dat er vrijwel geen "drempelvrees" meer te bespeuren is, ook al voeren zij het min of meer beladen woord "Museum" in hun naam. Veelal zijn zij tevens centra voor de verenigingen, die op dit gebied in de regio werkzaam zijn en van diverse werkgroepen.
Dank zij hun ligging in of bij grote bevolkingscentra kunnen zij ook veel bijdragen tot de mentaliteitsverbetering.
Omdat bezoekerscentra in vele gevallen ook wat dieper willen ingaan op de historische ontwikkeling van hun gebied en de menselijke invloed daarin willen betrekken, zal ook het bestaan van en het contact met musea en oudheidkamers op dit gebied van belang zijn.

Een goed contact tussen musea en bezoekerscentra en het uitwisselen van gegevens is niet alleen nuttig, maar beslist noodzakelijk voor een optimaal functioneren; ze kunnen elkaar completeren.

Natuurhistorische musea en bezoekerscentra hebben de gemeenschappelijke taak om onze bevolking te doordringen van de waarheid van de stelling, dat natuurbehoud zelfbehoud betekent.
Onze verstedelijkte bevolking vervreemdt van de natuur en verleert zijn zintuigen te gebruiken. We moeten de mensen weer leren waarnemen en leren genieten van de wonderen van de schepping en van het leven in de natuur.

Ons land telt in totaal ruim 500 musea en hiervan zijn er ruim 60 natuurhistorisch gericht, inclusief de bezoekerscentra.
Als we deze eens op een kaart uitzetten, blijkt dat de verdeling over ons land niet bepaald gunstig is; grote bevolkingscentra komen duidelijk te kort.

We vragen ons af of het niet zinvol zou zijn om hier te gaan denken aan een meer gerichte ontwikkeling. Hierbij zou een strakke reglementering van boven af zeker niet gunstig zijn, maar het lijkt ons beslist mogelijk om door onderling overleg een betere situatie te krijgen.
Het stichten van provinciale depôts zou een tweede manier zijn om hieraan iets te doen.

Daarnaast zou het waard zijn te overwegen voor en aleer men tot het stichten van een museum overgaat of het niet zinvoller en goedkoper zou zijn om een goed geoutilleerde tentoonstellingsruimte te stichten.
Hier zou men een gelegenheid kunnen hebben om zeer goede tentoonstellingen van elders aan te trekken en de mogelijkheid kunnen vermijden, dat een museum na een enthousiast begin toch langzaam maar zeker wegkwijnt.

Discussie Groep II. betr. de inrichting van een bezoekerscentrum (C.de Heus)

Ik zal het heel kort houden. De discussie is erg nuttig geweest.
Zelf heb ik er wat meer van overgehouden dan de anderen, nl. een groen potlood. Ik weet niet van wie dat is. Het ligt hier voor degene, die het mist.

En nu de behandelde punten:

De stellingen, die u over de inrichting hebt gekregen konden in grote lijnen worden aanvaard, al was de tijd veel te kort om een en ander uitvoerig te bespreken.

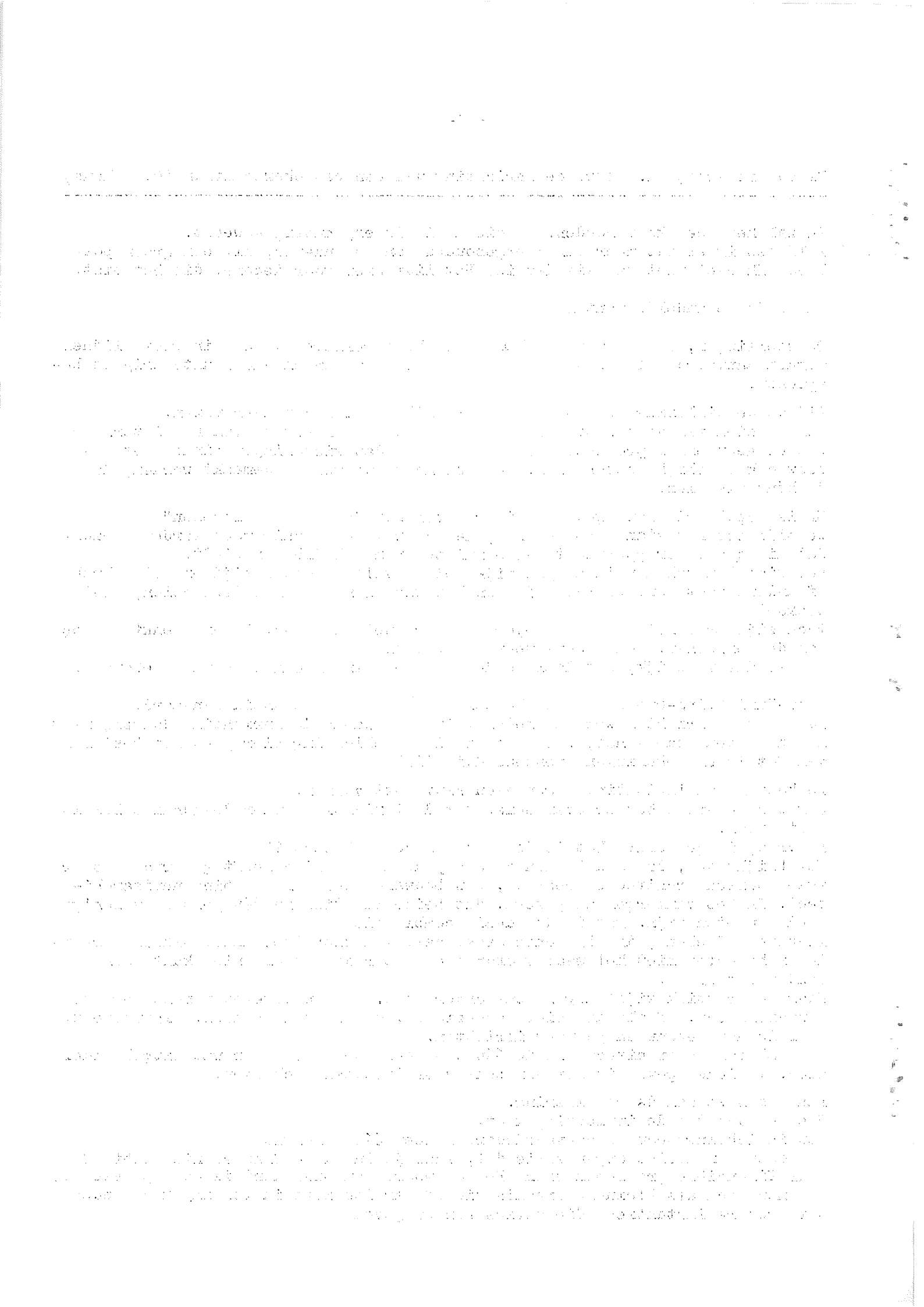
Bij de detaillering kwam wel enig verschil van inzicht naar voren.
Ten aanzien van de functie van het gebouw als "verpakking van het interieur" was er geen enkel probleem. Wel is gesteld, dat wisselingen binnen het gebouw ook mogelijk moeten zijn. De bouw moet dus wel zo gemaakt worden, dat je kúnt wisselen.

Er is nogal vrij lang gediscussieerd over het "hoe ga je wisselen".
We zijn tot het standpunt gekomen, dat de ruimte zodanig moet worden gemaakt, dat die qua vloeroppervlakte alle ruimte en mogelijkheden biedt.
Het wisselen zal dan in de praktijk wel meevallen wegens tijd en geldgebrek of andere factoren, waardoor je aan het wisselen, zeker snélwisselen, niet toekomt.
Toch zijn er enkele stemmen opgegaan voor snel wisselen. De ene denkt daarbij aan de seizoenen, een andere weer aan wat anders.
Het is dus mogelijk, dat daar in de bouw rekening mee moet worden gehouden.

Bouw-Inrichting-Overdracht en Beheer werden wel als eenheid aanvaard.
Dat de te verrichten werkzaamheden vóór en tijdens de inrichting daarbij niet mogen worden onderschat, was na de nodige toelichting hierop en het bekijken van foto's en tekeningen eveneens duidelijk.

De kosten van inrichting mogen geen sluitpost vormen.
Ook was de groep het er over eens, dat de inrichting onder deskundige leiding moet staan.
De vraag is gesteld: "Wat is de taak van de architect ?"
Het blijkt dus, dat ook binnen de groep de mening zich heeft gevormd, dat er twee soorten architecten bestaan, een bouwarchitect en een binnenhuisarchitect. Ik heb vanmorgen al gezegd, dat beide functies in één persoon verenigd zouden moeten zijn. Dat is de ideale combinatie.
Architect Boelens, die bij onze groep zat, kon zich twee naast elkaar werkende architecten niet helemaal voorstellen, daar je het ene niet kunt doen zonder het ander.
Maar de praktijk wijst nogal eens anders uit. Op een gegeven moment zegt de bouwarchitect, of als die niet aanwezig is, dan zegt de bouwer: alstublieft, hier is het gebouw en ga maar inrichten.
De taak van de architect wil de één wat beknopter, de ander wat uitgebreider zien. In ieder geval is het een punt voor discussie gebleven.

Dan komen we aan de realisering.
Hoe men dus tot de inrichting komt.
Een inrichtingsteam is aanvaardbaar. Alleen één opmerking.
Hoe doet een kleine organisatie dat, waar je dus deze figuren niet hebt of waar financiële problemen zijn. Het antwoord van mijn kant is daarop geweest, dat men zich als kleinere organisatie of particuliere instelling kan wenden tot grotere instanties, die advies kunnen geven.

Bij de behandeling van onderdelen worden die specialisten ingeschakeld, die op dat moment nodig zijn.

Het voorbeeld van de Bijenkorf is niet overal goed aangekomen. Men voelt het hier en daar een beetje als een bedreiging. Zo van: "moeten we nu een Bijenkorf-etalage krijgen?" Dat is beslist niet de bedoeling geweest. Het ging er alleen maar om, dat men de "know how" en flexabiliteit van dit soort mensen weet te waarderen en dat je dat in een centrum in zekere zin ook zo moet doen.

De eisen voor de inrichting zijn niet meer ter sprake gekomen.

De noodzaak van uitwisseling van ervaringen, technieken en ideeën is door iedereen binnen onze discussiegroep geaccepteerd. Iedereen was van mening, dat men vaker bij elkaar moest komen. Maar dan met kleinere groepen, die elkaar weer op de hoogte stellen van de mogelijkheden en haalbare zaken.

Een punt, dat ik hier ook nog genoteerd zie, is het aanpassen aan de tijd, het actueel zijn van het bezoekerscentrum. Dat moet het zeer zeker zijn. Alleen is het een vraag gebleven of het gehele centrum van tijd tot tijd actueel moet worden gehouden, of slechts een gedeelte. Ik geloof, dat financiën en mankracht u op een gegeven ogenblik wel zullen beperken.
Aan de andere kant moet het natuurlijk aansluiten bij wat op dat moment belangrijk is. Bijvoorbeeld in de herfst de paddestoelen, in het voorjaar weer andere zaken. Dat actuele moet er natuurlijk wel ergens in. In welke mate is niet duidelijk uitgesproken.

De discussiegroep was ook van mening, dat er niet teveel kennis moet worden overgebracht. Wel algemene informatie. Dat wordt door het publiek wel geaccepteerd.
Het verschil met het educatie-centrum is duidelijk, al werkt de één meer in die richting dan de ander.

De vraag: "Wat kost het nu"? en "Wat moet ik er in zetten?" is niet te beantwoorden, als je de doelstellingen niet kent.
Een kostenbegroting is dan ook niet te maken. Daar zijn meer gegevens voor nodig.

Er is nog een opmerking gemaakt over de ruimte voor het publiek. Hier zijn gegevens over bekend. Toch blijkt steeds weer, dat er geen rekening mee wordt gehouden. Men overschat het aantal mensen, dat in een bezoekerscentrum kan, wanneer alles al volgepropt zit.
Dat geldt ook voor foto's, die aan de wand hangen.
Een foto van 80 x 100 moet nu eenmaal op een afstand van minimaal twee meter bekeken worden en dan is ook inderdaad die ruimte nodig.
Staat daartegenover iets anders, dan botsen de mensen met de ruggen tegen elkaar en mist de expositie haar doel.

Dit waren de punten, die uit de discussie gekomen zijn.

Discussie Groep I. betr. de vormgeving van een bezoekerscentrum

We hebben dus getracht over dit probleem, dat zo breed is, dat daar meerdere dagen over zou kunnen worden gediscussieerd, in korte tijd iets op papier te krijgen.
Het eerste punt, dat duidelijk naar voren is gekomen is, dat in de stellingen van dhr.v.d.Broecke in de eerste plaats is uitgegaan van nieuwbouw.
In de discussie kwam duidelijk naar voren, dat u ook heel dikwijls te maken zult krijgen met bestaande bebouwing. We hebben in Nederland een groot aantal gebouwen, dat een belangrijke functie in het landschap vervult, dat gegroeid is in dat landschap en dat op een gegeven moment vrij komt en wellicht heel goed een bestemming kan krijgen in het kader van die bezoekerscentra.
Punt 1 daarbij is geweest, dat de situëring daarbij natuurlijk goed moet zijn, en geschikt voor een bezoekerscentrum. Dan ging in de discussiegroep de voorkeur uit naar een bestaand gebouw. De voordelen waren dus, dat het gebouw ingegroeid is in het landschap, dat het vaak al voldoende waard is om op zichzelf bewaard te blijven; daarbij wordt ook gedacht aan monumenten, die op de monumentenlijst voorkomen en dat men dus oude gebouwen, als ze van voldoende betekenis zijn, zéker moet benutten. Daarop kun je je met je expositie, met je inrichting duidelijk aansluiten. Een oud gebouw is ook heel duidelijk een uitdaging voor de architect, omdat hij naast het programma, het pakket van eisen, dat hij voorgeschoteld krijgt voor zijn bezoekerscentrum, ook heel duidelijk moet kijken naar het bestaande gebouw en de mogelijkheden, die dat biedt.
Er is een aantal opmerkingen gemaakt, waarbij heel belangrijk was, dat het geen gebouw mocht zijn, waarin oude stallen voorkwamen. In oude stallen heb je een jarenlange nawerking van vocht, wat problemen kan geven als verwarming wordt toegepast in het gebouw, waardoor weer een terugkeer komt van vocht en geur.
Indien nieuwbouw wordt toegepast werd volkomen onderschreven, dat dit met streekeigen vormen en streekeigen materialen moest gebeuren en dat op die manier een nieuw gebouw snel kan ingroeien in het landschap.
Bij nieuwbouw, waarbij is uitgegaan van een volslagen nieuwe opzet, werd de uitdrukking gebezigd "bouwkunst is een voortzetting van de natuur in haar bouwende werkzaamheid." Die bouwkunst moet dus worden gezien als een verlengstuk van de bouwende werkzaamheid van de natuur.

Een ander punt, dat aan de orde is geweest is de flexabiliteit. Onderschreven werd dat een zo groot mogelijke flexabiliteit moet worden behouden . Tevens werd onderschreven die "zekere overmaat, die je moet inbouwen boven het strikt noodzakelijke". D.w.z. dat de vormgever dus eigenlijk nu al bij de bouw, bij de inrichting van het bezoekerscentrum rekening moet houden met toekomstige uitbreidingen. En daarbij werd dan zowel horizontaal als verticaal gedacht. Wanneer men dus uitgaat van bij voorkeur laagbouw, is binnen dat begrip laagbouw ook nog wel een uitbreiding in verticale richting te vinden. Bijv. een galerij onder een schuin dak, waardoor je dus voor de toekomst nog uitbreiding kan inbouwen.
Verplaatsbare wanden zijn bij die flexabiliteit ook genoemd. Dat bleek op grote problemen te stuiten, ook t a.v. verwarming, indeling; daarvoor werd dus gewaarschuwd.
Aan de orde kwam ook het punt of je de kosten zou kunnen drukken door gebruik te maken van zelfwerkzaamheid van bepaalde groepen mensen en door gebruik te maken van oude materialen, alsmede tot een zekere versobering te komen.
De mogelijkheid van toepassing van gebruikte materialen werd wèl aanwezig geacht, als gewerkt werd met monumenten. Vooral wat betreft het exterieur.
In andere gevallen werd het niet aangeraden, want de post arbeidsloon is zó overwegend, dat je met een zware belasting van de loonpost ook beter van nieuwe materialen kunt uitgaan.
Het gevaar van het gebruik van oude materialen is ook, dat het geëxposeerde materiaal schade gaat oplopen.

Bescherming van de expositie tegen vocht en alle andere aantastingen is beter gewaarborgd, als je bij de inrichting en de bouw van nieuwe en goede materialen uitgaat.
De verwarming is heel terloops even aan de orde geweest, waarbij is gesteld, dat luchtverwarming in de meeste gevallen de voorkeur zal verdienen en dat door middel van die luchtverwarming in de eerste plaats klimaatregeling kan worden ingebouwd.
In de tweede plaats geeft het ruimtewinst, omdat je alle radiatoren mist in het gebouw. Het kan dus ook visueel erg belangrijk zijn, dat je geen radiatoren hebt.
Als laatste punt is nog even aangesneden de relatie van buiten naar binnen, die in een van de inleidingen is genoemd. Bij die relatie heb je te maken met de aanleg zelf, met de situering van de parkeergelegenheid, de beplantingen, de overgang naar de gesloten binnenruimte. Als volgorde van belangrijkheid is gesteld, dat je primair moet uitgaan van het programma. Daarna moet worden gekeken naar het landschap, waarin het bezoekerscentrum is gesitueerd en in de derde plaats komt dan de vormgeving aan de orde. In de discussie is men daar niet helemaal uitgekomen, maar wel duidelijk werd, dat in het algemeen door middel van de architectuur getracht moest worden dit te benaderen. Indien met veel glas wordt gewerkt, zodat je een visuele relatie van binnen naar buiten krijgt, moet met andere architectonische oplossingen worden gewerkt.
Dit was heel in het kort het verslag van de discussies.

Discussie Groep III. betr. het dagelijks beheer van een bezoekerscentrum (Drs. Heitze)

Ik heb hier 8 conclusies op papier en die kunt u zo van me krijgen.
Ik had het voorrecht in de groep te zitten van de mensen, die met het publiek werken.

In de eerste plaats hebben de beheerders gezegd, dat zij vinden, dat de uitgetrokken tijd voor discussie veel te kort was. En ze dringen er op aan, in de toekomst de beheerders nog eens om de tafel te brengen en hun dan een hele dag te geven om alle problemen door te spreken.

De volgende punten, dat zijn ook conclusies, heb ik aan de groep voorgelezen en daar was men het mee eens:

Men acht de integratie van verschillende typen publiek wenselijk.

Zodra er groepen in het centrum komen, die een duidelijke binding hebben, (groepscohesie) wordt integratie met de individuele bezoekers veel problematischer.

Contacten met scholen, vormingsgroepen, werkweken e.d. worden zonder uitzondering als zeer positief ervaren. Enkelen menen, dat met deze groepen betere resultaten zijn te behalen dan met de individuele bezoeker. Tenminste, ze zijn duidelijk zichtbaar.

In hoeverre de individuele bezoekers centraal moeten worden gesteld t.o.v. scholen en jeugdgroepen, is een discussiepunt geweest. Men is hier niet uitgekomen, er wordt verschillend over gedacht. De voorkeur van dhr.Jutten gaat uit naar jeugdgroepen, dhr.v.d.Berg pleit voor de individuele bezoeker.
Maar nogmaals, ik vind het allemaal even belangrijk, maar t.a.v. de prioriteiten verschillen zij.

In verband met de hoge kosten en personeelsbezettingproblemen wil men samenwerken met andere instellingen en personen, zoals schoolbiologen.

Dhr. Cristiaanse heeft gezegd: Het moet zelfs mogelijk zijn, dat er alleen een gebouw wordt gezet, alleen maar een gelegenheid wordt gegeven tot bezoekerscentrum-achtige activiteiten, waarbij dus de personeelsbezetting door anderen wordt gevoerd.

De toegangsprijs ervaart men zonder meer als een barrière.

Meerdere aparte ruimten acht men noodzakelijk, vooral als het er om gaat een gedifferentieerd publiek te ontvangen, dus groepen individuële recreanten.

Dan nog een relativerende opmerking, waar ik erg blij mee was: Men zei: "een gebouw zetten met een man erin dan ben je er eigenlijk nog lang niet."

Discussie Groep V. betr. de verschillen en overeenkomsten bezoekerscentra en natuur-historische musea (dhr. Montagne)

Meneer de voorzitter, het zal u niet verbazen, dat de discussie in deze groep tot diametraal tegenovergestelde conclusies gekomen is als u zojuist gerapporteerd zijn. Ik moet daarbij stellen, dat deze groep niet uitsluitend Nat. Hist. Museumpersoneel vormde. Er waren waarachtig ook nog anderen. En zeer duidelijk.
Wij hebben vier conclusies menen te kunnen trekken en dit keer kan ik stellen, dat die met algemene stemmen genomen zijn en niet met een meerderheid.

De eerste conclusie was: Tussen bezoekerscentra enerzijds en de streekgebonden nat. hist. musea en heemkunde musea anderzijds bestaan geen principiële verschillen. Variaties in uitvoering en gebruik zijn steeds het gevolg van incidentele omstandigheden.

De tweede stelling luidde:
Er dient gestreefd te worden naar een zo nauw mogelijke samenwerking op regionaal gebied; bijvoorbeeld t.a.v. depôtvorming tussen alle in de regio aanwezige bezoekerscentra en streekgebonden nat. hist. musea en heemkunde musea.

Ten derde:
Op landelijk niveau zal centraal overleg en contact kunnen worden bevorderd in het kader van de Nederlandse Mus. Ver. door het reactiveren van de hiertoe bestaande secties.

Ten vierde:
Er dient gestreefd te worden naar een meer bewuste planning met betrekking tot de geografische spreiding van bezoekerscentra en de streekgebonden musea.

Discussie Groep IV. betr. de recreatieve functie van een bezoekerscentrum

(J.Swart)

Ik zal u niet teleurstellen. Het grappige is wel, dat we het erg met elkaar eens waren. En ik had geen hand in de vorming van de groep !

De conclusie, die al vrij snel getrokken kon worden, is geweest, dat een bezoekerscentrum een recreatieve voorziening is en een belangrijk element vormt in het voorzieningenpakket t.b.v. de openluchtrecreatie.
Een bezoekerscentrum moet ook de toevallige bezoeker noden tot binnenkomen. Het moet daarom gastvrij en gezellig zijn en niet bij binnenkomen een direct educerende ontvangstruimte hebben. Met daarop afgestemde mankracht, of vrouwkracht, moet het wel een dergelijk element bevatten.

Een bezoekerscentrum moet in de eerste plaats actuele, op de omgeving afgestemde informatie geven over bijvoorbeeld wandelen, spelen, fietsen in de omgeving. Waar men ook niet zo duur en gezellig kan eten en ook, waar men meer specifieke informatie kan krijgen.

Vervolgens moet een bezoekerscentrum (en let u wel op "vervolgens") informatie geven over bijvoorbeeld het ontstaan van de omgeving; de invloed van de mens op de omgeving; wat in de natuur te zien is en ook wat de natuur bedreigt.

Een bezoekerscentrum moet dus ook educatief werken. Dat zou o.a. kunnen door levende dieren, door wandelpaden, natuurpaden, enz.
Daarbij is door een van de aanwezigen als voorbeeld het centrum op Texel genoemd. De zeehonden, die daar te zien zijn, oefenen een geweldige aantrekkingskracht uit op de bezoekers, zonder dat dat direct te zwaar aandoet. Er wordt bij verteld, wat het lot van de zeehonden in deze omgeving is.
De bezoekers moeten spelenderwijs en ongedwongen geïnformeerd en begeleid worden. Onder andere is het woord "Bijenkorf-principe" genoemd. Dat wil dus niet zeggen, dat een bezoekerscentrum een "Bijenkorf-etalage" moet worden! Maar het gaat om het principe van direct aansprekende informatie.

Dus samenvattend dacht ik, dat we kunnen stellen, dat een bezoekerscentrum vragen van elke aard moet kunnen beantwoorden.
Maar ook ongevraagde informatie, en dan zou je kunnen denken aan educatieve informatie, moet kunnen worden gegeven.
Het moet gevrijwaard worden van het begrip en de indruk een museum te zijn.
En in dit verband is ook door een van de aanwezigen als voorbeeld genoemd het centrum op Terschelling. Daar was een museum en het heette ook museum. Daar kwamen, ik meen het eerste jaar, 9000 bezoekers. Men is toen in vier jaar tijd overgeschakeld op een bezoekerscentrum zoals wij, dat wil zeggen, mijn groep, dat zo graag zouden willen zien. Het bezoekersaantal is toen ook snel van 9000 naar 24000 gestegen.

Slotwoord betr. besprekingen bezoekerscentrum (drs. H.Creman, voorzitter)

Ik wil u herinneren aan een vraag door staatssecretaris Vonhoff gesteld in zijn openingsrede bij de ingebruikneming van het bezoekerscentrum "De Aanschouw".
Hij vroeg toen: " Zou het niet nuttig zijn om in de kring van mensen, die zich bezighouden met de bezoekerscentra, te komen tot een zich continuerende interne discussie?"

Ik heb vandaag tot mijn genoegen kunnen constateren, dat wij met deze studiedag niet aan het einde van ons overleg zijn gekomen, maar daar eigenlijk pas nu mee zijn begonnen.
Ik hoop, dat het initiatief, dat door de werkgroep "Bezoekerscentra" is ondernomen, zal leiden tot een levendig onderling beraad en wij zullen met de werkgroep nagaan, op welke wijze we daartoe practisch kunnen bijdragen.

En wanneer de werkgroep er zelf geen kans toe mocht zien, dan zullen we in samenwerking met het IVN daartoe wegen kunnen vinden, verwacht ik.

Ik neem aan, dat u, die hier vandaag aanwezig was, zelf ook de behoefte heeft gevoeld aan een gedegen voortzetting van de gedachtenwisseling over bouw, inrichting, beheer van en voorlichting over de bezoekerscentra, opdat dit medium een nuttige functie zal gaan vervullen in de samenleving.

Ik ben het Instituut voor de Natuurbeschermingseducatie, het IVN, bijzonder dankbaar voor de geweldige steun, die wij als werkgroep mochten ondervinden bij de voorbereiding en organisatie van deze studiedag.
Tevens wil ik onze oprechte dank uitspreken aan de heer Frese, die vanmorgen eerst het theoretisch kader, waarbinnen ons overleg zich zou afspelen, heeft willen opzetten en die vanmiddag de discussies heeft willen leiden; hij heeft dat op een heel prettige en deskundige manier gedaan.

De inleiders hebben hun speciale deskundigheid bijgedragen in hun inleidingen en beantwoording van de vragen en ook aan hen breng ik onze dankbaarheid onder woorden, terwijl ik tevens een tastbaar blijk daarvan wil overhandigen.

Tenslotte dank ik alle aanwezige overige deelnemers voor hun inbreng in het overleg van vandaag.

Amsterdam, 28 juni 1974.
C.143.
hj